

Pešta, Pavel

Zbav mě mé tesknosti

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná.
1986, vol. 35, iss. D33, pp. 132-134

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107575>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

mispáčů nebo ztraceného prstenu, který po letech přinese nazpět ryba, nebo rytíře, který zabije draka a ožení se s princeznou.

Výklady A. Vidmanové o rozšíření Legendy jsou založeny na pracném dlouhodobém studiu hlavně materiálu uloženého v českých zemích, v němž se autorka snaží rozlišit verze vzniklé v zahraničí a u nás dochované od verzí v pravém slova smyslu bohemikálních. V chronologickém pořádku uvádí i s místem uložení a příslušnou signaturou 47 rukopisů Zlaté legendy vzniklých v českých zemích. Tím samozřejmě nevytváří souvislou genetickou řadu, protože množství mezičlánků se jistě ztratilo. Ze 47 rukopisů je 14 výběrem ze Zlaté legendy, 33 jejím opisem. Avšak protože i v opisech se liší zastoupení jednotlivých legend, event. jiných samostatných pasáží, sestavila Vidmanová instruktivní srovnávací tabulku rukopisů (členěnou podle edice Theodora Graesseho) s abecedním seznamem přidáných článků. Každý z rukopisů se odlišuje od ostatních v uspořádání článků. Zjištění, že ani dva z rukopisů nezvyšly ze společné předlohy (str. 33), potvrzuje tezi o velkém množství nedochovaných rukopisů a také o mimořádném rozšíření spisu ve středověku. Legenda aurea byla jistě známá a do určité míry používaná i později, hlavně v baroku, ale koncem středověku „se vyžila“, jak vyplývá i z výkladů A. Vidmanové o Zlaté legendě jako prameni českých spisovatelů a z výkladů o staročeském Passionálu, tj. o zpracování Legendy nějakým umělecky nadaným dominikánem z let 1356 až 1365. Renesance má pak už „svoje“ bestsellery, jakým byla např. *Chronica Johanna Cariona*.

Po Blažkově překladu části prvního našeho prvotisku Passionálu, vydaném v Brně r. 1880 (dnes zastaralém), a po Šimkově překladu druhého našeho prvotisku Passionálu, vydaném v Praze r. 1927 a podníceném o rok starší fotomechanickou edicí Tobolkovou, je recenzovaná kniha prvním moderním překladem asi šestiny Legendy aurey. Zasloužil se o to Václav Bahník, jehož úkol nebyl snadný, zvláště setkával-li se s různými pseudovědeckými etymologiemi, slovními hříčkami apod. Překládal ze zmíněné už edice Th. Graesseho *Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta* (3. vydání, Vratislav 1890), jež je edicí pouze jednoho rukopisu (drážďanského), takže Bahník musel občas přihlédnout i k jiným edicím a též k překladům do národních jazyků. Nerozpakoval se místy upustit od překladu některých pasáží, zejména počátečních chybných řeckých výkladů světcova jména, přestože tím skladbu ochudil o jeden z tzv. topů (podstatou tohoto myšlenkového a stylového schématu legendické literatury bylo objevit ve jméně skryté významy typické pro jeho nositele).

Překladatelkou pěti legend, tj. o českých světcích Vojtěchovi, Zikmundovi, Prokopovi, Ludmilě a Václavovi, je A. Vidmanová, která také připravila k otištění jejich latinské texty, jež pronikly do některých opisů Legendy aurey. Latinské texty jsou v těchto případech otištěny paralelně s českým překladem, což má svůj smysl, protože jde o svérázné úpravy některých starých legend, které byly sice dosud poměrně hodně studovány, ale většinou beze zřetele k podobám v rukopisech Legendy aurey. Tak např. v knize V. Chaloupeckého a B. Ryby *Středověké legendy prokopské* (1953) není zachyceno pět legend o Prokopovi z bohemikálních rukopisů Legendy aurey, takže odborným přínosem je přepis nejkratší verze, jež vznikla krátce po roce 1400 kontaminací tzv. *Vita maior* s verzí Sázavského mnicha, přínosem je také ludmilská legenda adaptující v zápise z r. 1416 legendu Fuit in provincia Boemorum a konečně poprvé je vydán i text václavské legendy z rukopisu z konce 13. století, který je stylistickou úpravou legendy *Crescente fide christiana*. Úpravou pozoruhodnou už proto, že vynechává některé topy původní verze *Crescente*, jako urozený původ hrdinův, jeho moudré dětství a mládí, volbu za panovníka, a především se zaměřuje na jeho bohumilé skutky, mučednickou smrt a zázraky, což ovšem bylo také typickou součástí topiky legend o panovníkovi a o Václavovi vůbec. Umělecká výstavba legend o českých světcích se poněkud liší od „životů“ vlastní Legendy aurey a to jistě zůstává otevřenou otázkou pro další bádání o literárních obrazech českých světců, které chce vysvětlit nejen dobový význam a společenský dosah příslušných děl, ale i odraz dobové skutečnosti v nich.

Kniha obsahuje 20 obrazových příloh souvisejících námětově s Legendou aureou. Je to nepochybně správné u literárního díla, které bylo častou inspirací pro výtvarné umění.

Milan Kopecký

Zbav mě mé teaknosti. Výbor z české a latinské světské tvorby epochy středověku a renesance. K vydání připravil, úvod, poznámky a vysvětlivky napsal Milan Kopecký. České překlady latinských skladeb pořídil Rudolf Mertlík. Blok, Brno 1983, 230 stran + 7 stran obrazových příloh.

Staročeská světská lyrika patří k těm úsekům naší dávné literární minulosti, které si přes všechny proměny staletí uchovaly značnou míru životnosti a těší se stálému zájmu kulturní veřejnosti. Inspiruje moderní básníky, jako Fr. Hrubína, a dokonce i autory populární hudby, výběr z ní se dočkal přebásnění do nové češtiny zásluhou Kamila Bednáře (*Krásných paní milování*, 1963). Středověké latinské tvorby se v posledních desetiletích dostalo značné popularizace několika úspěšnými výbory překladatelů Rudolfa Mertlika a Radovana Krátkého; pouze první svazek *Písní žáků darebáků* (1948) však přinesl také latinské originály. Česká předhusitská lyrika nebyla vydána ve své autentické podobě — kromě několika básní v antologiích ze starší literatury — od souboru Jana Vilikovského z r. 1940. A naše milostná lyrika renesanční nebyla donedávna takřka vůbec známa.

Z toho všeho vyplývá záslužnost edice Milana Kopeckého, která v duchu pojetí staročeské literatury jako několikajazyčné tvorby sloužící kulturním potřebám našich předků zahrnuje obojí projevy literárního života u nás ve staré době. Je to v našem případě o to oprávněnější, že latinské básně asi veskrze a české alespoň z velké části vznikaly v témž prostředí studentském a mají rovněž mnoho společných rysů v přístupu ke skutečnosti i v tematice, třebaže zaměření na jiné okruhy publika spolu s tradicí vedlo k nestejnému rozvíjení jednotlivých námětových oblastí. Spojení české a latinské tvorby však u knihy *Zbav mě mé tesknosti* vyplývá i z pramenného východiska edice. Nejde totiž o výbor v běžném slova smyslu, který by přinášel příznačné ukázky ze všech pramenů, nýbrž o edici dvou staročeských celků, které mají z hlediska dochování naší středověké a renesanční lyriky největší význam. Většinu knihy zaujímá první kompletní a posloupnost zápisů respektující vydání souboru české a latinské světské tvorby povětšinou lyrické z dvou rukopisných sborníků Oldřicha Kříže z Telče, které vznikly kolem r. 1460 a jsou uloženy ve Státním archivu v Třeboni. Druhý, značně menší celek představuje složka starého tisku, nalezaná r. 1961 v Univerzitní knihovně v Brně při převazbě latinské knihy z fondů rajhradského kláštera, kterou tehdy Kopecký v Listech filologických určil za fragment sborníku milostných písní z první poloviny 16. století; knižně v úplnosti a v transkribované podobě jsou zde rovněž vydány poprvé. Poněkud překvapí, že takováto pramenná edice vychází jako čtenářská; za současné vydavatelské situace je však třeba uvítat, že díky sepětí O. Kříže i renesančního torza z Jihomoravským krajem mohl se brněnský Blok vydání ujmout a přinést tak dílo v produkci krajských nakladatelství ojedinelé.

Soubor básní z Křížových rukopisů představuje vlastně sám o sobě obsáhlou antologii staročeské lyriky ze 14. a počátku 15. století, má však i několik čísel odrážejících společenský pohyb za husitství a makarónská česko-latinská skladba se hlásí až do poloviny 15. století. Najdeme zde podstatnou část nejvýznamnějších památek předhusitské milostné lyriky, jako *Závišovu píseň*, *Přetekaje všě zlé stráže*, *Noci milá*, *Šla dva tovařiše*, *Stratilať jsem milého*, *Milý jasný dni*, *Láska s věru* nebo *V Strachotíně hájku*, satiry na sedláky (*Chcete-li poslouchati*) a na ženy zaujaté náboženským reformním hnutím (*Bekyni a Viklefici*), baladickou *Píseň o Štemberkovi* i *Píseň veselé chudiny*. Ta je spolu s protizenskou písní *Střez se toho každý člověk* nejvýraznější spojnici s produkci latinskou, pro niž jsou charakteristické skladby *žebravé*, *pijácké*, *parodické*, satiry na klérus, ženy a sedláky, básně didaktické i reflexivní; vyrůstají vesměs z postavení, mentality a životního stylu středověkých kleriků a žáků. Mnohé ovšem patřily k širšímu evropskému fondu latinské zákovské tvorby, formujícímu se od 12. století, některé však patrně vznikly nebo byly alespoň adaptovány v našem prostředí; ojedinelé dokonce reagovaly bezprostředně na společenský vývoj u nás za husitství (č. 82). Celkem jde o 81 textů českých (řadu z nich ovšem představují čtyřveršové nebo jen dvouveršové popěvky a průpovědi), 28 latinských (několik je prozaických nebo kombinuje prózu s verši) a 1 makarónský. K latinským textům Kopecký zařadil paralelně i svěží a spádně přebásnění Mertlikovo, které při víceméně věrném tlumočení obsahu skladeb je ve srovnání s obvyklou věcnou prostotou latinských textů stylově poněkud vzletnější, ozdobnější.

Kopecký edituje Křížem zapsané české a latinské texty důsledně ve znění dochovaném v jeho rukopisných sbornících. Činí tak oprávněně i v případech, kdy básně existuje ještě v jiných zápisech a otiškovaná bývá zpravidla v podobě rekonstruovaného archetypu. Nacházíme tedy některé známé texty ve znění značně odlišném od běžně tradovaného, např. i *Závišovu píseň*. Běžné jsou drobné lexikální náhrázky i krácení, rozšiřování a přesouvání textu i sůvky pasáží převzatých odjinud. Ostatních zápisů nebo rekonstrukcí editorů využívá Kopecký jen tam, kde je u Kříže text porušen, jinak je zaznamenává pouze v poznámkovém aparátě, který přes zhuštění dané čtenářským charakterem obsahuje u každé básně všechny důležité údaje o předchozích otiškách, editorovými čtení zkomolených nebo nepřesně zapsaných slov a interpretaci sporných míst s odkazy na řešení u dřívějších badatelů. Textologická problematika Křížových sborníků je velmi složitá také proto, že k původním zápisům byly později vpisovány další, někdy značně nepřehledné, takže bývá obtížné stanovit dokonce i hranice mezi jednotlivými obsahově blízkými skladbami a žádné dosud použité řešení není plně uspokojivé (srov. č. 30—32).

Podobné problémy nemusel editor řešit u zlomku renesančního tisku, který obsahuje jedenáct unikátních milostných básní odjinud neznámých (s textem místy neúplným v důsledku ofíznutí složky). Jsou v nich ještě patrné stopy konvencí středověké milostné lyriky, ale výrazně se už uplatňují také prvky renesanční i lidové — od využívání antické mytologie a literárních motivů i složitější veršové a strofické stavby až k horoucímu výrazu citu z úst dívky. Objev těchto básní značně změnil dosavadní představy o charakteru naší renesanční literatury.

Čtenáři usnadňuje vnímání textů otřesitými věcnými a lexikálními vysvětlivkami na okraji stran, hned vedle příslušných míst. Protože edice počítá s čtenářem filologicky neskoleným, jsou objasněny i aoristové a duálové tvary apod. Jen ojediněle se najde poznámka nadbytečná (*hledaj = hledej*, s. 78), na několika místech by naopak bylo vhodné doplnění: obrat *s věrů* je vyložen až na s. 180, ač se vyskytuje již na s. 39 a 43; také význam subst. *viera* v různých kontextech nemusí být čtenáři jasný, podobně jako verš *jižl sě na duchovnie chýlil* (s. 66). U básně č. 3 by se mi zdál logičtější výklad, že dívka upletla věneček z tří růží na proutku růžového kefe než z jedné z těch tří růží. Užitečné jsou odkazy na citovaná či parodovaná místa bible a náboženských obřadů.

Pečlivě připravenou edici provází úvod M. Kopeckého, který přináší hutné uvedení do základní problematiky staročeské i latinské středověké a renesanční lyriky a výklad o obou editovaných souborech.

Pavel Pešta

Josef Vlastimil Kamarýt, *Komu pěji*. Výbor uspořádal, text připravil, předmluvu a poznámky napsal Milan Kopecký. Vyšehrad, Praha 1983, 205 stran.

Edice přináší reprezentativní výběr z díla obrozeneckého básníka, sběratele lidové poezie a překladatele, jehož literární činnost se časově přesně kryje s vývojovou etapou jsoucí ve znamení dominantního postavení kulturní aktivity jungmannovců, s etapou, do které se koncentruje vlastní obrozování české literatury: Kamarýt začíná publikovat své verše v polovině 2. desetiletí 19. století, tedy v době hromadného nástupu generace hlásící se k literárnímu programu Jos. Jungmanna, a jeho spisovatelská i životní dráha se uzavírá předčasnou smrtí r. 1833, kdy v českém literárním dění de facto končí hegemonie preromantismu.

Výbor uvedený vydavatelovou předmluvou (s. 7–31), po biograficky a bibliograficky pojaté stati Ant. Rybičky z r. 1867 nejobsaáhlejším uceleným, výsledky novějšího bádání poučeným výkladem Kamarýtova díla, provází čtenáře nejdřív spisovatelskými vlastními verši (s. 33–78), poté jeho dvousvazkovou sbírkou zlidovělé duchovní poezie České národní duchovní písně (s. 79–165); pak následují ukázky z Kamarýtova posthumně vydaného díla Pomenky anebo Rýmované propovědi, nábožnosti, mravnosti a moudrosti (s. 167–182), souboru krátkých veršovaných sentencí, aforismů a epigramů adresovaných hlavně mládeži; poslední oddíl je vyplněn čtyřmi Kamarýtovými dopisy celoživotnímu příteli F. L. Čelakovskému (s. 183–192), tedy zlomkem z jejich bohaté vzájemné korespondence, jež je neobyčejně cenným a zajímavým materiálem nejen pro detailní poznání obou pisatelů listů, ale i pro rekonstrukci obrazu jejich doby.

Kopeckého výbor tedy představuje Kamarýta ve všech oblastech jeho spisovatelské činnosti, přičemž nejvíc místa věnuje jeho relativně nejznámějšímu dílu — sbírce zlidovělých duchovních písní (tak je tomu i v předmluvě, v níž je podrobně vysledováno, z kterých zdrojů spisovatel čerpal a jak při tom postupoval). Druhý nejrozsáhlejší oddíl je vyplněn Kamarýtovými vlastními verši. Také zde je výběr proveden uváženě — se zřením k tomu, že jde o čtenářskou edici, i se snahou přiblížit dnešního zájemci obrozeneckého básníka v jeho nejtypičtějších projevech a ve vývojovém směřování. Kopecký oprávněně ponechal stranou Kamarýtovy verše čistě příležitostné, pominul také adaptace skladeb cizích autorů a zjevně omezil výběr veršů rokokové ražby. I při redukci materiálu poskytují edice plastický obraz autorův s dobové charakteristickými rysy. Kamarýt básník vyrůstal evidentně z poezie puchmajerovců a k ní se znovu vracel i později, kdy už stavěl na jiných základech (srov. např. jeho *Píseň vesničanů* z r. 1828 — zůstala mimo výbor). Vedle toho byl už ve svých začátcích ovlivněn stylovými prostředky zaváděnými do českého básnictví Jos. Jungmannem a jeho žáky (jde zejména o poetická kompozita). Současně však Kamarýt patřil k prvním českým básníkům, kteří hledali vzor a inspiraci v poezii lidové — verše psané v tomto duchu tvoří nesporně nejlepší a nejsvěžeji část jeho díla. Ze soudobých literárních památek působivších na Kamarýta básníka patří čelné místo Rukopisům, ty poznamenaly silně